

UCZEŃ ZDOLNY.

Typy zachowań ucznia zdolnego.

Biorąc pod uwagę potrzeby, cechy, zachowania dzieci uzdolnionych można wyróżnić następujących sześć typów zachowania:

„Odnoszący sukces”

To dziecko, które świetnie potrafi odczytać wymagania rodziców, nauczycieli, opiekunów. Realizuje stawiane mu wymagania przez co odnosi sukcesy. Bardzo szybko dostrzega jakie zachowanie jest ważne dla dorosłych i koncentruje się na jego rozwijaniu (np. jeśli dla rodziców istotne są dobre oceny szkolne, a dziecku nauka przychodzi z łatwością, to będzie się ono skupiało na osiągnięciu wysokich wyników w nauce). W ten sposób dziecko zaspokaja potrzeby w relacjach z dorosłymi.

Dziecko takie charakteryzuje się wysokim przystosowaniem, niską autonomią i kreatywnością. Ważne są dla niego nagrody i pochwały zewnętrzne. To dziecko zależne, nierealizujące własnych pasji czy zainteresowań. Spełnia natomiast wymagania otoczenia. Uzdolnienia, które posiada nie są dla niego same w sobie wartością. Stanowią natomiast środek do budowania relacji z osobami ważnymi w jego życiu. Może to powodować zaburzenia w rozwoju zdolności np.: znudzenie, zależność, poczucie winy w sytuacji porażki, lekceważący stosunek do własnych uczuć, wysoki samokrytycyzm, perfekcjonizm. Ponadto charakterystyczna dla dziecka „odnoszącego sukces” jest także wysoka odpowiedzialność, unikanie ryzyka czy poszukiwanie pochwał od osób znaczących, konformizm.

Bez odpowiedniego wsparcia ze strony osób dorosłych nasilenie wyżej wymienionych objawów może skutkować nadmiernym stresem, nad którym dziecko traci kontrolę. Co w skrajnych przypadkach może prowadzić do zachowań nerwicowych.

Działania wspierające podejmowane w stosunku do ucznia „odnoszącego sukces” powinny być ukierunkowane na pobudzanie samodzielności, budowanie motywacji wewnętrznej oraz poszukiwaniu pasji. Zatem należy skupić się na kształtowaniu niezależności dziecka oraz wspierać je w radzeniu sobie z sytuacjami, w których napotyka na ryzyko. Ważne jest stwarzanie dziecku warunków do podejmowania własnych wyborów oraz realizacji osobistych zainteresowań. Konieczne jest również wspieranie w nawiązywaniu relacji z rówieśnikami. Istotne w tym przypadku jest także doradztwo edukacyjne i zawodowe.

„Buntownik”

Ten typ zachowania dziecka zdolnego cechuje rozbieżność zachowań. Dziecko jest wysoce kreatywne i twórcze, ale jednocześnie przejawia trudności w zachowaniu (brak taktu, sarkazm, nonkonformizm, brak pokory, bunt wobec autorytetów i osób znaczących). Taki uczeń ma świadomość swojego potencjału oraz tego, że rzadko jest nagradzany. Prowadzi to do poczucia niesprawiedliwości i niedoceny. To z kolei powoduje postawę buntowniczą. I powstaje błędne koło.

Są to dzieci o zaniżonej samoocenie, która się kształtuje ze względu na brak docenienia talentu, twórczości, spontaniczności. To niezaspokojone potrzeby (np. bycia docenionym, zauważonym) popychają do działania. W przypadku uczniów zdolnych o tym typie dochodzi do zachowań nieakceptowanych – dysfunkcyjnych, czyli ukierunkowanych na zdobycie konkretnych zysków przez młodego człowieka.

Dziecko zdolne o typie buntownika charakteryzuje: kreatywność, zaniżona samoocena, niecierpliwość, wysoka wrażliwość, zmienność nastroju czy niska samokontrola. Często towarzyszy mu frustracja, uczucie znudzenia. Jest bezpośrednie, nastawione obronnie, niepewne w sytuacjach społecznych. Cechuje się tendencją do poprawiania innych, kwestionuje obowiązujące normy i zasady. Staże w obronie własnych przekonań. Wykazuje się skłonnością o rywalizacji.

Powyższe wskazuje na niestabilność emocjonalną. Może ona wynikać z dynamiki niezaspokojonych potrzeb. Dziecko próbuje budować swoją pozycję na atutach związanych ze swoimi uzdolnieniami.

W pracy z „buntownikiem” ważne jest uwzględnienie przyczyny zachowań dziecka. Bardzo ważne jest nawiązanie z uczniem pozytywnej relacji. Istotne jest wykorzystywanie atutów dziecka oraz udzielenie wsparcia w nabywaniu konstruktywnych sposobów zaspokojenia potrzeb. Należy zatem obdarzyć dziecko zrozumieniem i akceptacją, a także przyjąć jego tendencję do dyskusji oraz obrony własnego zdania. Trzeba kłaść nacisk na uczenie rozwiązywania konfliktów oraz rozwijanie kompetencji emocjonalno - społecznych. Pomocne może okazać się modelowanie zachowań czy stosowanie kontraktów, ustalanie zasad oraz celów pracy.

„Ukrywający uzdolnienia”

To dziecko koncentrujące się na realizowaniu potrzeb rozwojowych, szukające akceptacji w grupie rówieśniczej. Dziecko takie ukrywa swoje uzdolnienia (w wyniku wysokiej frustracji potrzeb społecznych i przynależności do grupy) gdyż chce nawiązać kontakt z

rówieśnikami. Bojąc się utraty zainteresowania kolegów odrzuca możliwość współpracy z nauczycielami. Zdarza się, że wręcz celowo popada w konflikt z nauczycielem. Ma to spowodować przypodobanie się rówieśnikom. W ten sposób dziecko szuka akceptacji wśród osób w tym samym wieku, ale rezygnuje z siebie i swoich mocnych stron. Powoduje to frustrację, złość i napięcie.

Dziecko „ukrywające uzdolnienia” jest niepewne, odczuwa zmieszanie i poczucie winy. Często skrywa własne uczucia. Ma niskie poczucie bezpieczeństwa. Zaprzecza swoim zdolnościom, unika wyzwań, ulega presji. Dziecko ma problemy z utrzymaniem prawidłowych i długotrwałych relacji z rówieśnikami. Jego działania mają na celu dążenie do przynależności do grup rówieśniczych.

U dziecka prezentującego ten zestaw zachowań może kształtować się niskie poczucie własnej wartości oraz problemy z własną autonomią. W związku z powyższym w pracy z dzieckiem o tym typie zachowań należy uczyć je akceptacji własnych potrzeb, wspierać w planowaniu kariery edukacyjnej oraz poznawaniu siebie i rozpoznawaniu własnych zasobów. Konieczne jest też uczenie nawiązywania relacji z rówieśnikami, które opierają się na równości. Ważne jest dostarczanie modeli czy wzorców osobowych. Należy stwarzać dziecku warunki do wolnego i niezależnego podejmowania wyborów, a także informować o możliwych alternatywnych formach edukacji i rozwoju.

„Odrzucony”

Dziecko to zмага się z poczuciem niedoceny, niezrealizowania, frustracji. Posiada wyjątkowe potrzeby, które wynikają z posiadanych uzdolnień, ale nie znalazły one zrozumienia. Zazwyczaj wynika to z nierozpoznania uzdolnień lub niedostosowania poziomu wymagań. Dla prawidłowego angażowania się w zadanie szkole konieczny jest odpowiedni poziom trudności materiału tak, by stanowił on wyzwanie dla dziecka. Wynika z tego, że bardzo ważna jest w tym przypadku indywidualizacja nauczania. Kłopoty z przystosowaniem się dziecka „odrzuconego” powodują brak zaufania, złość oraz postawę obronną. Istotne jest zatem udzielenie dziecku wsparcia przez osobę, której ono ufa, zbudowanie głębszej relacji.

Dziecko „odrzucone” na poziomie szkolnym czuje się niedocenione, co z kolei powoduje wiele ambiwalentnych reakcji emocjonalnych i zachowań obronnych. Najczęściej zauważa się: złość, nastrój depresyjny, wybuchowość. Dziecko jest kreatywne, ale wykorzystuje tę cechę w sposób niekonstruktywny. Pracuje ze zmiennym zaangażowaniem, niekonsekwentnie. Nie wykorzystuje swoich możliwości, podejmuje działania poniżej swoich możliwości. Wykazuje się niską samowiedzą. Często pozostaje na uboczu.

Ponadto jest krytyczne w stosunku do siebie i innych osób. Przyjmuje postawę obronną, podważa normy.

Powyższe powoduje zamykanie się we własnym świecie. Dziecko izoluje się od otoczenia, poszukuje osób, które są do niego podobne. Często u dzieci „odrzuconych” obserwuje się bardzo osobliwe hobby.

Ważne jest nawiązanie z dzieckiem kontaktu przez osobę dla niego znaczącą, która będzie udzielała dziecku wsparcia. Praca z takim dzieckiem powinna skupiać się na wsparciu i doradztwie udzielanemu zarówno uczniowi jak i jego rodzinie. Ważne jest zdiagnozowanie umiejętności dziecka oraz określenie barier na jakie napotyka. Należy angażować ucznia w grupy wsparcia. Istotną rolę odgrywa także modelowanie zachowań. Konieczne jest również dostosowanie wymagań edukacyjnych oraz form i metod pracy do potrzeb i możliwości dziecka. Uczeń powinien mieć zapewnione warunki do ujawnienia alternatywnych zdolności i rozwijania zainteresowań.

„Podwójnie wyjątkowy”

To dziecko o wysokim poziomie uzdolnień, u którego równoległe występują trudności w nauce lub w zakresie przystosowania. Program nauczania odpowiada na uzdolnienia dziecka, natomiast nie bierze pod uwagę kłopotów z którymi boryka się uczeń. W efekcie po jakimś czasie otoczenie dziecka „podwójnie wyjątkowego” dostrzega głównie jego problematyczne zachowania. Jest ono odbierane jako dziecko trudne. Im więcej trudnych zachowań, czyli też porażek wychowawczych, tym mniej otoczenie dostrzega uzdolnienia ucznia. Powoduje to, że „podwójnie wyjątkowi” to grupa dzieci, u której najtrudniej rozpoznawane są uzdolnienia. Wymaga to wiedzy i doświadczenia, a także dużego zaangażowania ze strony nauczyciela. Bardzo często bowiem miarą zdolności ucznia są zdobywane przez niego oceny czyli jego wyniki w nauce. W przypadku tej grupy młodych ludzi oceny szkolne nie odzwierciedlają umiejętności dziecka, ponieważ na osiągnięcia szkolne w negatywny sposób wpływają specyficzne trudności w uczeniu się, np. w pisaniu czy czytaniu.

Jak zatem rozpoznać takiego ucznia? Uczeń „podwójnie wyjątkowy” osiąga bardzo zróżnicowane, nieprzewidywalne wyniki w nauce, co jest powodowane specyficznymi trudnościami. Dziecko charakteryzuje się zaniżoną samooceną, niską samoświadomością. Często odczuwa bezradność, złość i frustrację. Nie wykorzystuje swoich możliwości oraz uzdolnień. Wykazuje brak konsekwencji w pracy. Uwidacznia się tendencja do zachowań dysfunkcyjnych.

W związku z powyższym w pracy z dzieckiem „podwójnie wyjątkowym” konieczne jest

właściwe rozpoznanie jego uzdolnień oraz potrzeb, a także stawianie mu wyzwań dostosowanych do jego możliwości. Należy wspierać ucznia w realizacji potrzeb oraz podejmowaniu ryzyka, a także w nawiązywaniu satysfakcjonujących relacji z rówieśnikami. Istotne jest informowanie wszystkich nauczycieli uczących dziecko o trudnościach na jakie ono napotyka. Formy i metody nauki powinny być dostosowane do możliwości ucznia. Wsparcia należy udzielić młodemu człowiekowi, ale także jego rodzinie.

„Autonomiczny”

Ten typ zachowania dziecka zdolnego jest najbardziej pożądany, ale występuje bardzo rzadko. Dziecko takie jest uzdolnione oraz potrafi wykorzystywać zaistniałe warunki w celu realizacji własnych celów, zainteresowań i pragnień. Uczeń „autonomiczny” ma poczucie wewnętrznej kontroli, ufa sobie. Respektuje i spełnia wymagania innych, ale także dąży do samorealizacji. Wyraża swoje potrzeby i obawy oraz otrzymuje adekwatne wsparcie.

Po czym można poznać ten typ zachowania? Po pewności siebie, niezależności, entuzjazmie. Dziecko akceptuje siebie i innych, ale także samo jest akceptowane. Ma poczucie wsparcia ze strony osób znaczących. Radzi sobie z napotykanymi porażkami. Jego motywacja do nauki ma charakter wewnętrzny. Podejmuje się zadań trudnych czy ryzykownych. Ustala sobie cele i je realizuje. Przestrzega ustalonych zasad. Sprawnie nabywa kompetencje emocjonalno – społeczne.

Na czym polega wsparcie ucznia „autonomicznego”? W pracy z takim dzieckiem należy dostarczać mu ofert i wyzwań, które odpowiadają jego pasjom tak by mógł je realizować. Należy urozmaicać program nauczania, umożliwić udział w konkursach. Bardzo ważne jest dbanie o budowanie i utrzymywanie satysfakcjonujących relacji z rówieśnikami. Uczeń powinien także uzyskać pomoc w zakresie planowania własnego rozwoju, edukacji.

Powyższy podział nie ma na celu kategoryzowania dzieci, ma natomiast służyć uwrażliwieniu na potrzeby dzieci zdolnych przez co ułatwi ich wspieranie i udzielanie im adekwatnej pomocy.

Fakt, że dziecko jest zaliczane do grupy dzieci zdolnych nie gwarantuje mu osiągnięcia sukcesów życiowych, gdyż na rozwój i życie człowieka wpływa wiele innych elementów. Są to m.in.: adekwatna samoocena, świadomość życiowych celów, umiejętność zaspokajania własnych potrzeb, umiejętność nawiązywania i podtrzymywania satysfakcjonujących kontaktów interpersonalnych, motywacja do podejmowania działań, kompetencje emocjonalno – społeczne i wiele innych. W związku z powyższym zadaniem

osób znaczących w życiu dziecka (rodzice, nauczyciele) jest wspieranie rozwoju ucznia zdolnego.

Źródło:

W. Poleszak, R. Porzak, G. Kata, A. Kopik „Diagnoza i wspomaganie w rozwoju dzieci uzdolnionych” (Warszawa 2014).